

the Route 3

Art Nouveau in Liège: From Avant-Garde to a New Eclecticism

Sébastien Charlier
Doctor in History of Art, University of Liège
scharlier@ulg.ac.be

At the close of the nineteenth century, Belgium underwent a period of revolutions and technical innovations. Up until the Great War, the country experienced a sweet euphoria of progress that spilled over into many fields. This progress was proudly displayed to all nations on the occasion of numerous world's fairs held in Belgium, which transported people from one city to another in a cloud of steam. From electricity to Pasteur's vaccinations, such progress seeped into people's everyday lives. Working people began to dream of social progress. The nineteenth was the century when "everything is possible".

All of these changes were accompanied by profound urban transformation. In Liège, from the second half of the nineteenth century onwards, large-scale sanitation projects were begun by Hubert Guillaume Blondin, improving living conditions. The arms of the Meuse River, a source of epidemics and floods, were paved to create broad streets. The d'Avroy and de la Sauvenière boulevards became fashionable avenues. Entire neighbourhoods, such as the Île d'Outre-Meuse, were transformed, while others, like Le Laveu and Cointe, sprang into existence.

It is here, on the hill of Cointe, a few steps from Guillemins Station, where our Art Nouveau visit begins. Discreetly situated in the heart of a turn-of-the-century residential district is Gustave Serrurier-Bovy's private residence. Built in 1903 and christened L'Aube (The Dawn), the villa synthesises the architect's ideas on furnishings and decoration. The façade, clad in white, is ornamented in mosaic designed by Auguste Donnay. In former times, the villa was a meeting place for the Liège *avant-garde*, in which Serrurier-Bovy's position was pre-eminent. In 1895, after publication of *La Libre Esthétique* and following the model for twentieth-century Brussels salons, along with the painters and engravers Émile Berchmans, Auguste Donnay and Armand Rassenfosse, musician Sylvain Dupuis and Doctor François Henrijean, he founded L'Œuvre Artistique. This group organised a large exhibition of decorative arts that ignited the enthusiasm of

the townspeople of Liège. There, they discovered the works of artists close to the Arts and Crafts Movement such as Walter Crane and William

The nineteenth was the century when "everything is possible"

Morris, as well as recognised French personalities like Hector Guimard, Pierre Puvis de Chavannes and Henri de Toulouse-Lautrec. Despite its fleeting existence – the group's activity ceased after the 1895

exhibition – L'Œuvre Artistique had blazed a trail for the Liège *avant-garde*, setting Serrurier-Bovy on the path to success.

© Centre d'archives et de documentation de la CRWSP - fonds de la Ville de Liège

The Les galleries liégeoises department store was a 1905 work of Paul Jaspar, now disappeared. It stood on the Boulevard d'Avroy, one of the streets created in the 19th century when the river Meuse was covered in Liège

Els grans magatzems Les galleries liégeoises eren una obra de Paul Jaspar de 1905, avui desapareguda. S'alçava sobre el Boulevard d'Avroy, un dels carrers creats amb la cobertura del riu Meuse a Lieja el segle XIX

Gustave Serrurier-Bovy built his own house in 1903, called L'Aube (The Dawn). It was a synthesis of his ideas on furnishings and decoration, and for a few years one of the most active meeting places for artists and intellectuals in Belgium

Gustave Serrurier-Bovy va construir-se la seva casa, anomenada L'Aube (L'Alba), el 1903. Era una síntesi de les seves idees sobre mobiliari i decoració, i durant uns anys també va ser un dels més actius centres de trobada d'artistes i intel·lectuals de Bèlgica

L'Art Nouveau a Lieja: de l'avantguarda a un nou eclecticisme

Sébastien Charlier
Doctor en Història de l'art, Universitat de Lieja
scharlier@ulg.ac.be

Detail of one of the mosaics by Auguste Donnay on the façade of Villa L'Aube

Detall d'un dels mosaics per Auguste Donnay a la façana de la Vil·la L'Aube

A les acaballes del segle XIX, Bèlgica viu un període de revolucions i d'innovacions tècniques. Fins a la Gran Guerra, el país experimenta una dolça eufòria de progrés que s'estén a diversos camps. Aquest progrés es mostra orgullós als colors de les nacions amb motiu de les nombroses exposicions universals que se celebren a Bèlgica i transporta les persones d'una ciutat a l'altra en un núvol de vapor. De l'electricitat a les vacunes de Pasteur, es va introduint en la vida quotidiana. En els entorns obrers es comença a somiar en el progrés social. El XIX és el segle en què «tot és possible».

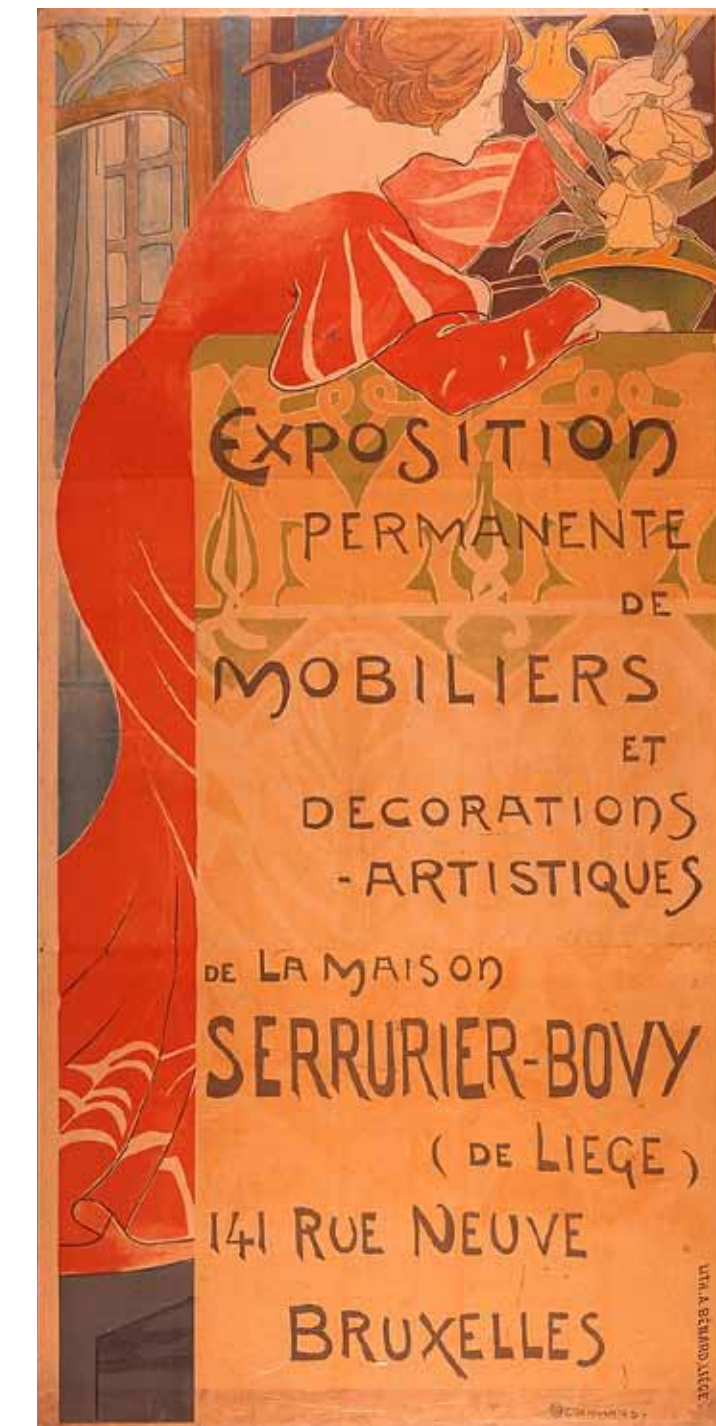
Tots aquests canvis van acompanyats d'una profunda transformació

urbana. A Lieja, a partir de la segona meitat del segle XIX, les grans obres de sanejament iniciades per Hubert Guillaume Blondin milloren les condicions de vida. Els braços del riu Mosa, fonts d'epidèmies i d'inundacions, es rebleixen per donar lloc a vastes artèries. Els bulevards d'Avroy i de la Sauvenière es converteixen en els passejos de moda. Es transformen barris sencers, com l'Île d'Outre-Meuse, d'altres sorgeixen de terra, com el de Laveu o el de Cointe.

És aquí, al turó de Cointe, a dos passos de l'estació de Guillemins, on s'inicia la nostra visita a l'Art Nouveau. Enmig d'un barri residencial finisecular, s'inscriu discretament en el paisatge l'habitatge particular de Gustave Serrurier-Bovy. Construída el 1903 i batejada amb el nom de

Like Henry van de Velde, Serrurier-Bovy became known for his social commitment with the popularisation of this modern art. The Silex furniture he presented at the 1905 *Exposition Universelle et Internationale de Liège* made modernity available to all. The Musée Curtius displays a significant collection of furnishings, in particular a reconstruction of Eugène Ysaÿe's studio, recalling that key moment in Art Nouveau history in Liège.

The road leading from Guillemins Station into the town centre, specifically the Jardin Botanique-Jonfosse neighbourhood, gives us a fairly complete idea of the diversity of Art Nouveau expression in Liège. At the mid-point of Rue Lambert-le-Bègue, we find the city's first Art Nouveau building. Bénard House, a far cry from the traditional Bourgeois residence, was built in 1895 by the architect Paul Jaspar. He developed a formal language that displays an intimate relationship with that adopted by his brother-in-law Paul Hankar two years before when the latter built his own house on Rue Defacqz, in Brussels. In this project, Paul Jaspar clearly positioned himself as one of the most influential architects on the local scene. The buildings he designed in the late nineteenth century swing between Art Nouveau and a regionalist language. After designing the Lovens and Rassenfosse houses, he undertook Oury House in 1899, not far from the Place Xavier Neujean.

Poster for the Serrurier-Bovy shop in Brussels, by Émile Berchmans, 1897

Cartell per a la botiga de Serrurier-Bovy a Brussel·les, fet per Émile Berchmans, 1897

Characterised by its metal framing and its flat roof, it is the first expression of this type in a Liège private home. The building once more follows the style of Paul Hankar and his recently completed Hôtel Kleyer in Brussels. The following designs adopt new technical solutions. Janssens-Lycops House (1902–1903), in the Rue du Jardin Botanique, and later Van der Schrick House (1905–1906), in the Fragnée district, are built on a slab and covered with a flat roof of concrete. This fascination with new materials is what characterised the architect in the early twentieth century.

Façade of the Bénard House by Paul Jaspar, 1895

Façana de la Casa Bénard de Paul Jaspar, 1895

L'Aube («L'Alba»), la vil·la constitueix un síntesi de les concepcions de l'arquitecte pel que fa a mobiliari i decoració. La façana, recoberta d'un revestiment blanc, està ornamentada amb un mosaic dissenyat per Auguste Donnay. La vil·la fou en altres temps el lloc de trobada de l'avantguarda liegesa, dins la qual Serrurier-Bovy va ocupar un lloc preeminent. El 1895, seguint el model dels salons brussel·lesos de Les XX i després de La Libre

El XIX és el segle en què «tot és possible»

Esthétique, havia fundat, juntament amb els pintors i gravadors Émile Berchmans, Auguste Donnay i Armand Rassenfosse, el músic Sylvain Dupuis i

el metge François Henrijean, L'Œuvre Artistique. El grup va organitzar una gran exposició d'arts decoratives que va despertar l'entusiasme dels liegesos, que hi van descobrir les obres d'artistes propers al moviment Arts and Crafts (Walter Crane, William Morris...) o de personalitats franceses reconegudes com Hector Guimard, Pierre Puvis de Chavannes o Henri de Toulouse-Lautrec. Malgrat que fou efímera –la seva activitat no va continuar després de l'exposició de 1895– L'Œuvre Artistique havia obert la via de l'avantguarda a Lieja i situa Serrurier-Bovy en el camí de l'èxit.

Igual que Henry van de Velde, Serrurier-Bovy es va donar a conèixer també pel seu compromís social, amb la popularització de l'art modern. Els mobles Silex que va presentar a l'Exposició Universal de 1905 posen la modernitat a l'abast de la majoria. A les sales del Museu Curtius s'hi presenta una important col·lecció de mobiliari, en particular una reconstrucció de l'estudi d'Eugène Ysaÿe, que ens recorda aquest moment àlgid de la història de l'Art Nouveau a Lieja.

El camí que porta des de l'estació de Guillemins cap al centre urbà, i en concret el barri del Jardí Botànic-Jonfosse, ens dona una idea força completa de la diversitat de les expressions que va conèixer l'Art Nouveau a Lieja. Al punt mig del carrer Lambert-le-Bègue, hi trobem la

primera casa Art Nouveau de la ciutat. La Casa Bénard, molt allunyada de l'habitatge burgès tradicional, fou construïda el 1895 per l'arquitecte Paul Jaspar, que hi desenvolupa una escriptura formal que es revela molt pròxima a la que el seu cunyat Paul Hankar havia adoptat dos anys abans per a la seva pròpia casa del carrer Defacqz, a Brussel·les. Amb aquesta construcció, Paul Jaspar es posiciona clarament com un dels arquitectes més influents de l'escena local. Els edificis que dissenya a final del segle XIX oscil·len entre l'Art Nouveau i l'escriptura regionalista. Després de les cases Lovens i Rassenfosse, el 1899 realitza la Casa Oury, no lluny de la

In the Van der Schrick House (1906–1906), Paul Jaspar experimented with new materials like concrete. Left, detail of acroterion atop the house made by Oscar Berchmans

A la Casa Van der Schrick (1905–1906), Paul Jaspar va experimentar amb nous materials com el formigó. A l'esquerra, detall d'acroteri dalt la casa, fet per Oscar Berchmans

© KIK-IRPA, Bruxelles

In 1899 Paul Jaspar created the Oury House. With a metal framing and a flat roof, it was the first private home of this kind in Liège

El 1899 Paul Jaspar va crear la Casa Oury. Amb una estructura de metall i una terrat pla, era la primera casa privada d'aquest tipus a Lieja

© Sébastien Charlier

© KIK-IRPA, Bruxelles

© KIK-IRPA, Bruxelles

plaça Xavier Neujean, que es caracteritza per l'armadura metàl·lica així com per la teulada plana, primera expressió d'aquest tipus en un habitatge privat a Lieja. L'edifici s'inscriu un cop més en la línia de Paul Hankar i del Palauet Kleyer de Brussel·les que tot just acaba de finalitzar. Els dissenys següents adopten noves solucions tècniques. La Casa Janssens-Lycops (1902-1903), al carrer del Jardí Botànic, i després la Casa Van der Schrick (1905-1906), al barri de Fragnée, s'alcen damunt una llosa i estan cobertes per una teulada plana de formigó. Aquesta fascinació pels nous materials és el que caracteritza l'arquitecte a l'inici del segle XX. Sensible al progrès tècnic, Jaspar treballa amb metall i vidre a les Galeries Liegeses (1905), uns grans magatzems avui desapareguts a la cruïlla entre el carrer Pont d'Avroy i el boulevard d'Avroy. Al barri de Saint-Léonard, la impressionant sala reial de la Renommée (1903-1905), també destruïda, palesa la seva mestria amb el formigó.

Amb una barreja de passió per l'arquitectura local tradicional i de fascinació per les noves tècniques constructives, Jaspar marca profundament dos dels seus deixebles, que tindran un paper fonamental en l'èxit de l'Art Nouveau a Lieja.

Victor Rogister concep, encara al barri del Jardí Botànic, la Casa Alexandre, un habitatge que s'inscriu dins la línia de pensament de Jaspar, oscil·lant entre l'Art Nouveau i l'antiga arquitectura liegesa. Però després l'artista evoluciona cap a una escriptura més agosarada. La Casa Piot, al carrer de Sélys, presenta un projecte original rere una façana amb un repertori decoratiu, de gran força simbòlica, totalment inèdit. Marcat per la Secession vienesa, els anys 1905-1906 Rogister realitza diversos habitatges, entre els quals es compta la Casa Counet, al barri d'Outremeuse, que es distingeix pel revestiment blanc i per les escultures ornamentals referides potser a la mitologia germànica.

Victor Rogister was a disciple of Paul Jaspar who developed his own style from 1905 on, under the influence of the Austrian Secession. This shows in the façade of the Counet House, of 1905-1906, which also included Germanic-style decorations by Oscar Berchmans (top)

Victor Rogister era un deixeble de Paul Jaspar que va desenvolupar un estil propi a partir de 1905, sota la influència de la Secesió austriaca. Això es mostra ja a la Casa Counet, de 1905-1906, que també incloïa decoracions d'estil germànic per Oscar Berchmans (a dalt)

© KIK-IRPA, Bruxelles

Sensitive to technical progress, Jaspar worked with metal and glass on Les galeries liégeoises (1905), a large department store no longer extant on the corner of Rue Pont d'Avroy and the Boulevard d'Avroy. In the Saint-Léonard neighbourhood, the impressive Salle royale de la Renommée (1903-1905), likewise destroyed, displayed his mastery in concrete. In blending his passion for local traditional architecture with his fascination for new building techniques, Jaspar had a profound influence on two of his disciples who would play a fundamental role in Art Nouveau's success in Liège.

Victor Rogister designed Alexandre House, also in the Jardin Botanique district, a residence that was concordant with Jaspar's stance, combining as it did Art Nouveau and traditional Liège architecture. Nevertheless, the artist later evolved towards a more daring language. Piot House, on Rue de Sélys, is an original project behind a façade with a powerfully symbolic decorative repertoire, heretofore unseen. Strongly influenced by the Viennese Secession, Rogister designed several homes in the years 1905-1906, including Counet House, in the Outremeuse neighbourhood. This building is distinguished by its white cladding and the ornamental sculptures that possibly reference German mythology.

© F. Weidum et Co.

© KIK-IRPA, Bruxelles

Façade of the Piot House by Victor Rogister, 1904

Façana de la Casa Piot per Victor Rogister, 1904

Jaspar's other major disciple, Clément Pirnay, explored new building techniques in Jaspar's studio. Pirnay had the opportunity to collaborate on the Renommée project. He appreciated concrete, which he used for the structure and on the roof terrace of his house in Rue Dartois. Even though it is a late contribution to the Art Nouveau Movement, this work can be seen as a precursor to the modern style, a current that in the Liège scene we find represented by Lenders House on Quai Godefroid Kurth, one of the first constructions known by Fernand Bodson.

1905 picture of the Janssens-Lycops House by Paul Jaspar (1902-1903), now disappeared. From the portfolio Architektur des Auslandes. Serie I : Belgien und Holland

Imatge de 1905 de la Casa Janssens-Lycops de Paul Jaspar (1902-1903) avui desapareguda. Del quadern de làmines Architektur des Auslandes. Serie I : Belgien und Holland

Clément Pirnay, per la seva banda, explora les noves tècniques constructives al taller de Jaspar. Pirnay ha tingut ocasió de col·laborar en el projecte de la Renommée. Aprecia el formigó, que utilitza en l'armadura i en el terrat-terrasa de la seva casa al carrer Dartois. Tot i que tardana dins el moviment Art Nouveau, aquesta obra anuncia la premodernitat, un corrent que en l'escena liegesa trobem representat a la Casa Lenders, al Quai Godefroid Kurth, una de les primeres construccions conegudes de Fernand Bodson.

Si bé aquesta línia és constitutiva de les qualitats de l'Art Nouveau a Lieja, cal no oblidar altres actors importants. Sensible a la influència orgànica, Paul Comblen és un adepte convençut de "l'art total". Amb l'ajuda d'amics artistes, posa en escena les seves conviccions a la seva pròpia casa: de la façana als espais de vida, és un habitatge amb un plantejament totalment nou que apareix el 1901. Situada al carrer Augustins, la casa es troba a uns centenars de metres del Jardí Botànic i de l'estació.

© KIK-IRPA

Photos: Guy Focant © SPW-Rhinmaine.

En l'Art Nouveau liegès no sovintegen els edificis radicalment innovadors. La distribució de les cambres es manté clàssica. Llevat de la casa pròpia de Comblen i la Casa Piot de Rogister, és rara la disposició dels espais al voltant d'un celobert. Per contra, les façanes presenten tota mena d'experimentacions, tot i que l'eclecticisme mai no hi és absent del tot. L'Art Nouveau esdevé de seguida una moda i surt dels cenacles tancats de l'avantguarda. El repertori decoratiu modern es conjuga segons els gustos de cadascú. Joseph Nusbaum difon l'estil Vieux Liège ("Vell Lieja"), una escriptura local que es posa en valor en ocasió de l'Exposició Universal de Lieja de 1905. Al carrer Léon Mignon, prop de la plaça Saint-Lambert, hi trobem algunes de les més belles realitzacions d'aquest arquitecte. El llenguatge de Maurice Devignée resulta més elegant i inclou referències històriques franceses. El Palauet Verlaine, al carrer Grandgagnage, que anuncia el retorn de la moda de l'estil Beaux-arts, amb la profusió de detalls decoratius d'inspiració renaixentista o Lluís XVI, marca l'estancament de l'Art Nouveau.

Tot i que en origen està "legítimat" per la bella aventura de l'avantguarda, l'Art Nouveau liegès respon a la imatge de la seva clientela: burgesa, progressista i feta de tradició. Moviment efímer, amb una durada d'uns quinze anys, coneix a la riba del Mosa un èxit que, malgrat les nombroses demolicions, troba un nou reconeixement en la integració de Lieja a la Ruta Europea de l'Art Nouveau. 🇱🇺

fr.wikipedia.org/wiki/Art_nouveau_à_Liège
www.liege.be/nouveautes/repertoire-des-sgraffites-de-liege

While this line still incorporates the qualities of Liège Art Nouveau, other significant actors are also in play. Sensitive to organic influences, Paul Comblen is a committed adept of "total art". With the help of artist friends, he realised his convictions in his house: from its façade to its living spaces, this home is designed from a thoroughly new approach, one appearing in 1901. Located on Rue des Augustins, the house is a few hundred metres from the Botanical Gardens and the station.

Liège Art Nouveau does not often throw up radically innovative buildings. Its rooms maintain a classical distribution. Apart from Comblen's own house and Rogister's Piot House, it is rare to find the spaces arranged around a light well. In contrast,

© KIK-IRPA, Bruxelles.

The Verlaine House, built by Maurice Devigné in 1910. Consider by some to be the swan song of Art Nouveau in Liège

La Casa Verlaine, feta el 1910 per Maurice Devigné. Considerada per alguns el cant del cigne del Modernisme a Lieja

© Stéphanie Charlier

Clément Pirnay, another of Jaspar's disciples, used concrete in the structure and flat roof of his own house, built in 1911–1912

Clément Pirnay, un altre deixeble de Jaspar, es va construir la pròpia casa el 1911–1912 usant formigó en l'estructura i en el terrat

their façades offer all kinds of experimentation, while Eclecticism is never totally absent. Art Nouveau subsequently became a fashion, spreading beyond the aloof clique of the *avant-garde*. The modern decorative repertoire was articulated according to each individual's taste. Joseph Nusbaum disseminated the *Vieux Liège* (old Liège) style, a local architectural language that had its moment in the spotlight at the *Exposition Universelle et Internationale de Liège* in 1905. On Rue Léon Mignon, close to the Place Saint-Lambert, one can find some of this architect's most beautiful projects. Maurice Devignée's language is more elegant, including historical French references. The Hôtel Verlaine, on Rue Grandgagnage, foreshadowing the return of the Beaux-arts style with a profusion of decorative details of Renaissance or Louis XVI inspiration, presaged the demise of Art Nouveau.

Though its roots were "legitimised" by the beautiful adventure of the *avant-garde*, Liège Art Nouveau reflected its clientele's likeness: bourgeois, progressive and traditional. It was an ephemeral movement, barely lasting fifteen years, yet it found on the banks of the Meuse such success that, despite the many demolitions, it is being celebrated afresh as Liège joins the Art Nouveau European Route. 🇱🇺

fr.wikipedia.org/wiki/Art_nouveau_à_Liège
www.liege.be/nouveautes/repertoire-des-sgraffites-de-liege

Two views of the house Paul Comblen built for himself in 1900–1902. Top: sgraffito on the façade by Oscar Berchmans representing the three Parcae; bottom, staircase of the interior

Dos aspectes de la casa que Paul Comblen va construir per a ell mateix el 1900–1902. A dalt, esgrafiats de la façana per Oscar Berchmans, representant les tres Parques; a baix, escala interior